

نگاه نهج البلاغه به نوجوانان

مقدمه

دوره نوجوانی حساس ترین و با اهمیت ترین دوران زندگی انسان است که معمولاً بین سنین ۱۲ الی ۱۸ سالگی می باشد. در این دوره فرد نه کودک و نه هنوز به درستی بالغ شده است و دوره بحرانی زندگی خود را می گذراند که گاهی رفتار و اعمال کودکانه او موجب آزار بزرگترها و گاهی رفتار عاقلانه او باعث تحسین و تعجب آنها می شود.

نوجوان در سنینی قرار دارد که به درستی نمی داند چه باید بکند؟ کدام شیوه را در زندگی خود برگزیند؟ برخی بزرگترها به او می گویند: تو هنوز بچه ای! گاهی دیگران به او می گویند: تو دیگر بزرگ شده ای چرا کار بچه گانه از تو سر می زند؟ او خود را در این امر و نهی، سرزنش و عتاب، حیران می بیند.

مراحل رشد

دوره نوجوانی به سه مرحله تقسیم می شود:

۱. مرحله قبل از بلوغ: که هنوز فرد در این مرحله احساس کودکی می کند و به تدریج صفات بلوغ شروع به ظاهر شدن می کند.

۲. مرحله بلوغ: که بین مرحله کودکی و نوجوانی قرار دارد. معیارهای بلوغ در این مرحله ظاهر می شود و بیشترین تغییر جنسی صورت می گیرد و بر والدین و مربیان لازم است در این مرحله عنایت ویژه ای به نوجوان نمایند و راهنمایی های لازم را نسبت به او دریغ نمایند و نوجوان را از نظر فکری یاری دهند. چون آنان برای رشد روانی و سازندگی خود، نیازمند هدایت و راهنمایی مربیان صالح و اندیشمند هستند تا چگونه زیستن را بیاموزند و هویت خود را دریابند و از بروز اعمال ناهنجار در برابر حوادث به وجود آمده جلوگیری نمایند.

۳. مرحله بعد از بلوغ: که شخصیت نوجوان تا حدی در این مرحله شکل گرفته و انتخاب دوست، شغل، رشته تحصیلی و... بهترین همدم او در زندگی است.

نوجوان در این مرحله با تغییراتی روبه روست که از جمله آن، رشد بی تناسب اعضا و اندامهاست که گاهی نمی تواند بر اندامهای خود مسلط شود. پر انرژی، پر سر و صدا و شلوغ، کم حوصلگی، سرکش و طاغی و ناآرام بودن، دوستدار احترام به شخصیت و استقبال از راهنمایی های دیگران، از دیگر ویژگی های اوست.

نهج البلاغه یکی از برترین کتابی است که به اخ القرآن (برادر قرآن) شهرت یافته است. این کتاب «آن چنان بزرگ و با عظمت است که دست عقول بشر به این آسانی به آن نمی رسد. دلیل آن همین است که این کتاب تراوش روح با عظمت کسی است که مظهر اسم اعظم خداوند است، معلّم جبرائیل، قرآن ناطق و بزرگ ترین مفسّران و تربیت شده پیامبر عظیم الشان است.»^۱

سخنان حضرت علی علیه السلام که نهج البلاغه بخشی از آن می باشد، از نظر قواعد ادبی و لفظی و اخلاقی در حدّ معجزه است و تا کنون هیچ کلام بشری به پای آن نرسیده و با آن برابری ننموده است. ابن ابی الحدید معتزلی - شارح بزرگ نهج البلاغه - در مقدمه کتاب خود می نویسد: «بحق، سخن علی علیه السلام فوق کلام مخلوق و دون کلام خالق می باشد».

نهج البلاغه مشحون از مواظ و حکم آموزنده درباره موضوعات مختلف از جمله «نوجوانان» است که به کارگیری آن، مهم ترین راه حل جهت تربیت و سعادت می باشد. ما در بحث «نگاه نهج البلاغه به نوجوانان» به چند محور اشاره می کنیم که عبارتند از:

الف: نوجوان و تربیت.

ب: نوجوان و عبادت.

ج: نوجوان و الگوپذیری.

د: نوجوان و دوست یابی.

ه: نوجوان و سیاست.

و: نوجوان و گناه.

الف) نوجوان و تربیت

در تربیت نوجوانان باید به چند اصل تربیتی توجه نمود؛ از جمله: شناخت مسائل این نسل، توجه به پایه های خلقی این نسل، توجه به اصل محبت و انس و دوستی با نوجوانان و پرهیز از اعمال قدرت و اجبار.

علی علیه السلام به تربیت نفس توجه ویژه ای دارد و می فرماید: «ای مردم! خودتان عهده دار تربیت نفس خویش باشید و آن را از کشیده شدن به طرف هوسها و عادات ناروا باز دارید.»^۲ و نیز می فرماید: «زنهار! زنهار! در تربیت و سازندگی خویشتن تلاش کن.»^۳

امام علی علیه السلام به پدران نیز توصیه می کند: «با فرزندان خود دوست شوید؛ زیرا مودّه الآباء قرابه بین الأبناء؛ دوستی میان پدران سبب خویشاوندی میان فرزندان است.»^۴ و نیز به علت تأثیر خانواده ها بر شخصیت نوجوانان، سفارش می کند: «روابط خود را با افراد با شخصیت و اصیل و خانواده های صالح و خوش سابقه، برقرار ساز.»^۵

امام تأثیر محیط و جامعه را در تربیت فرزندان، به ویژه نوجوانان، گوشزد می کند و می فرماید: «واسکن الأمصار العظام فانّها جماع المسلمین، واحذر منازل الغفلة و الجفاء و قلّة الأعوان علی طاعة الله؛ در شهرهای بزرگی که مرکز اجتماع مسلمانان است، مسکن گزین و از محیط و جوامعی که اهل غفلت و ستمکاری در آنجا هستند و یاران مطیع خدا کمتر در آن نواحی یافت می شوند، پرهیز.»^۶

ب) نوجوان و عبادت

طرز ارائه مسائل مذهبی به نوجوانان اهمیت بسیاری دارد. امور مذهبی را به گونه ای باید به آنها ارائه داد که آنها احساس کنند در زندگی روزمره، این امور قابل پیاده شدن است. و باید علم و دین را توأمان به نوجوانان آموخت.

«عبادت» مهم ترین بخش اصول اسلام می باشد و در نهج البلاغه به بندگی خدا و عبادت توجّه و تأکید بیشتر شده است. عبادت اثرات دنیوی بسیاری دارد که از جمله آن آرامش روانی و سلامت نفس می باشد. علی علیه السلام می فرماید: «در تمام امور زندگی خود، خداوند را اطاعت کن؛ زیرا اطاعت از خداوند، بر هر کاری مقدّم است. نفس خود را به سوی عبادت بکشان و با آن مدارا کن.»^۷

از مهم ترین ارکان عبادت، نماز و روزه و عمل به قرآن می باشد. علی علیه السلام توجّه به نماز و روزه و خواندن قرآن را گوشزد فرموده، از جمله: «نماز، گناهان انسان را می ریزد»^۸، «بهترین وسیله نزدیکی به خداوند، روزه ماه مبارک رمضان است»^۹ و «حقّ فرزند بر پدر این است که نام نیکویی برای او انتخاب کند، اخلاق و ادب به او بیاموزد و قرآن را به او آموزش دهد»^{۱۰}.

ج) نوجوان و الگوپذیری

«الگوها» در تربیت، تأثیر بسیار زیادی دارد و هر چقدر الگو محبوب تر باشد، تأثیرپذیری آن نیز بیشتر است. حضرت علی علیه السلام از یک طرف بهترین الگو برای نوجوان و جوان می باشد، چون امام دوران کودکی و نوجوانی را در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گذراند و رفتار او را برای خود الگو قرار داده است؛ لذا می فرماید:

«پیامبر صلی الله علیه و آله مرا از دوران کودکی تحت تربیت خود گرفتند و هر روز یک اخلاق نیکو را به من تعلیم و دستور می دادند.»^{۱۱}

قرآن کریم به مسلمانان خطاب می فرماید: «رسول خدا صلی الله علیه و آله یک الگو و سرمشق کامل می باشد.» و حضرت علی علیه السلام و فرزندان بهترین الگو برای نوجوانان و جوانان می باشند. از این رو با تبیین سیره زندگی امام می توان امام را در تمام مراحل به عنوان الگو انتخاب کرد.

باید توجّه نمود افرادی که در سمت مربّی و معلّم نوجوان می باشند، الگوی مناسب در تربیت اند و نوجوان آداب زندگی را غالباً از اطرافیان - به ویژه مربّیان - فرا می گیرد. پس لازم است آنها خود را با الگوی برتر تطبیق نمایند و نفس خود را اصلاح سازند، و عملاً به تربیت نسل جدید بپردازند. علی علیه السلام می فرماید: «هر کس که خودش را در منصب رهبری مردم قرار دهد، لازم است قبل از تعلیم دیگران، نفس خودش را اصلاح کند.»^{۱۲}

د) نوجوان و دوست یابی

نوجوان به داشتن «دوست» احساس نیاز می کند و از این رو باید او را در انتخاب دوست یاری نمود. دوست به حدی در یک نوجوان تأثیر دارد که او خود را هم‌رنگ دوستش می کند و حتی از لباس، رفتار و کلام او تقلید می نماید.

داشتن دوست، نوجوان را از تنهایی که ممکن است افسردگی و انزوا را در برداشته باشد، می رها کند. امام علی علیه السلام در نهج البلاغه به یافتن «دوستان خوب» اشاره می فرماید و تأکید دارد که: دوستان را ابتدا مورد آزمایش و امتحان قرار دهید و وقتی دوستی را خوب یافتید، او را از دست ندهید. امام علیه السلام می فرماید: «عاجزترین مردم کسی است که از به دست آوردن دوست، ناتوان باشد و از او عاجزتر کسی است که دوستان به دست آورده را ترک گوید.»^{۱۳}

نوجوان وقتی دوستی را یافت و یا درصدد یافتن دوستانی می باشد، باید به چند مسأله توجه نماید: ابتدا اینکه به آراء و افکار دیگران احترام بگذارد و خود، فردی فروتن و متواضع باشد. و دیگر اینکه در دوستی، افراط و تفریط روا ندارد که ثمره آن، پشیمانی و ثمره دوراندیشی و میانه روی، سلامت و رستگاری است.^{۱۴} و سوم اینکه راستگو بوده و به عهد خود وفا نماید، چون «هر کس امانت دار نباشد ضرر کرده و به مقصد نمی رسد»^{۱۵} و چهارم اینکه با دوستانش خوشرو بوده و حُسن خُلق را سرمشق خود قرار دهد. امام علی علیه السلام می فرماید: «اکرم الحسب حُسن الخلق؛ برترین خویشاوندی، خوشرویی و حُسن خلق است.»^{۱۶}

اما به پیروان خود گوشزد می فرماید: «از دوستی با افرادی که ضعیف العقل و بدعمل هستند، پرهیز؛ زیرا انسان را با دوستش می شناسند.»^{۱۷} و یا می فرماید: «از رفاقت با کسانی که افکار و ظاهر اعمالشان ناپسندیده است، برحذر باش؛ چرا که آدمی به رویه و روش رفیقش خو می گیرد و به افکار و اعمال او معتاد می شود.»

ه) نوجوان و سیاست

نوجوان و جوان که پرجمعیت ترین بخش هر جامعه - به ویژه جهان آسیائی و آفریقائی - را تشکیل می دهد، طبعاً باید با «سیاست» آشنا بوده و نقش برجسته ای در امور اداری ایفا نماید و نظام سیاسی حاکم نیز با حُسن نیت، اعتماد این قشر عظیم را به خود جلب سازد.

آری، لازم است با تشکیل جلسات متعدد، جوانان و نوجوانان را با مسائل سیاسی آشنا کرده و نقش قدرت های سلطه گر را به آنها گوشزد نمود و آنها را آزاده بار آورد. حضرت در این باره می فرماید: «بنده دیگران مباش، خداوند تو را آزاد آفریده است.»^{۱۸}

وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری

و) نوجوان و گناه

علی علیه السلام دوران نوجوانی را از سه جهت بسیار حسّاس بیان می کند: اوّل اینکه قلب نوجوان مانند زمین، خالی و مساعد است که هرچه در آن بکاری همان درو می کنی: «أَمَّا قَلْبُ الْحَدِثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَهْمَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَبْلَتَهُ»^{۱۹} و دوم اینکه دوران نوجوانی را زودگذر می داند و گوشزد می فرماید سربعاً آن را دریابید: «بادر شبابک قبل هرمک و صحتک قبل سقمک»^{۲۰} سوم اینکه شیطان در این زمان به نوجوان زیاد روی می آورد و لازم است برای آن پناهگاه

خوبی در نظر گرفت که بهترین پناهگاه، قرآن کریم، ائمه علیهم السلام و ادعیه می باشد و گرنه، گناه انسان را در دنیا و آخرت رسوا می سازد و برکت را از مال او برمی دارد و ناراحتی های روانی را نصیبش می سازد. از نظر علی علیه السلام هر گناهی در زندگی، آثار سوئی دارد، مثلاً: دروغ، ایمان را از انسان دور می کند؛ ۲۱؛ فحش و بدزبانی، زهد را دور می سازد و سخن چینی، رابطه دوستی را از بین می برد. ۲۲

پی نوشت ها:

۱. وصیّت نامه سیاسی - الهی امام خمینی ۱.
۲. نهج البلاغه، حکمت ۳۵۹.
۳. همان، نامه ۳۰.
۴. همان، حکمت ۳۰۸.
۵. مان، نامه ۵۲ و ۵۳.
۶. همان، نامه ۶۹.
۷. همان.
۸. همان، خطبه ۱۹۹.
۹. همان، خطبه ۱۱۰.
۱۰. همان، کلمات قصار، ش ۳۹۹.
۱۱. همان، خطبه ۲۳۴.
۱۲. همان، کلمات قصار، ش ۷۳.
۱۳. همان، حکمت ۱۲.
۱۴. همان، حکمت ۱۸۱.
۱۵. همان، خطبه ۱۹۹.
۱۶. همان، حکمت ۳۸.
۱۷. همان، نامه ۶۹.

۱۸. همان، نامه ۳۱.

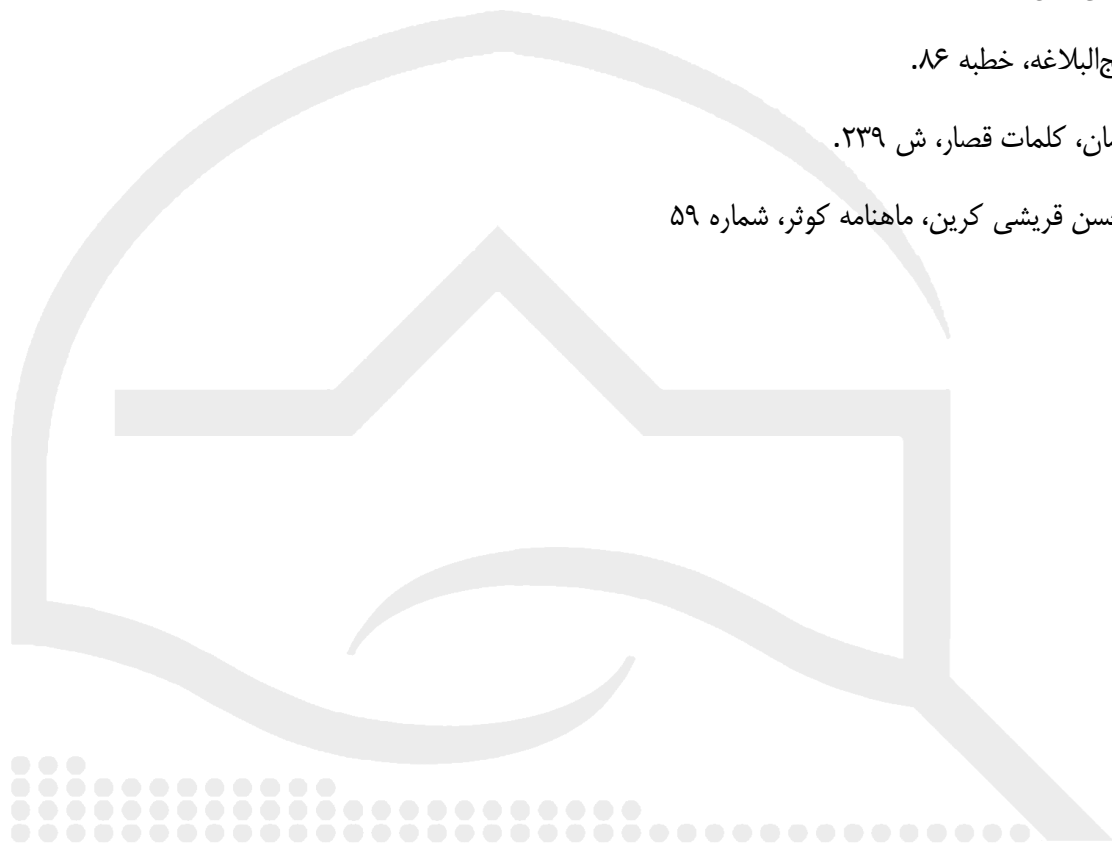
۱۹. شرح غررالحکم، ج ۳، ص ۹۰.

۲۰. همان، ص ۲۴۹.

۲۱. نهج البلاغه، خطبه ۸۶.

۲۲. همان، کلمات قصار، ش ۲۳۹.

منبع: حسن قریشی کرین، ماهنامه کوثر، شماره ۵۹

مرکز پژوهش‌های تبلیغی آینده سازان

وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری

در اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان